

Osman Zeki Üngör (1880-1958)

1880 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Osman Zeki Üngör, İstiklal Marşı'nın bestecisi olarak ün kazandı. Bu haklı ününün yanı sıra Türkiye'nin müzik tarihinde orkestra şefliği, konser keman sanatçılığı ve senfonik orkestra kuruculuğu gibi ilklere sahip olup Batı müziğinin Türkiye'de gelişmesine katkı sundu. Onun sanatçı yönünün oluşmasında Osmanlı müzik kültüründe mühim bir yeri olan Üsküdar'da yetişmesi ve müzisyen bir aileden gelmesi etkilidir. Büyükbabası, Osmanlı saray orkestrası Muzika-i Hümayunda Batı müziği ile Türk müziği arasında köprü olarak bilinen "fasl-ı cedid" bölümünün kurucusu Santuri Hilmi Bey'dir. Beşiktaş Askerî Rüştiyesini bitirdikten sonra büyükbabasının yönettiği Muzika-i Hümayuna küçük yaşlarda sanatçı olarak girdi. Yeteneği Sultan II. Abdülhamit tarafından fark edildi ve keman sanatçısı olarak yetişmesi için dönemin tanınan müzisyenleri Hüseyin Bey, İtalyan Pepini Gaito ve Fransız Vondra Bey'den dersler aldırıldı. Ayrıca Saffet (Atabinen) Bey ve d'Aranda Paşa'dan müzik bilgisi öğrendi. Bu eğitimle ilk Türk konser kemancısı olarak yetişti ve genç yaşında müzik çevrelerinin takdirini kazanarak öğretmeni Vondra Bey'in yerine operaya başkemancı atandı. Sultan II. Abdülhamit'e sık sık verdiği keman konserlerinin beğenilmesi sayesinde ödüllendirildi ve genç yaşında rütbesi binbaşılığa yükseltildi. Ancak Meşrutiyet'in ilanından sonra çıkarılan Tasfiye-i Ruteb Kanunu'na göre emsallerine nazaran erken terfi ettiği gerekçesiyle rütbesi binbaşılıktan teğmenliğe düşürüldü. Meşrutiyet Dönemi'nde diğer kurumlarda olduğu gibi Muzika-i Hümayunda da yabancıların görevlerine son verilmesiyle Aranda Paşa ülkesine döndü. Aranda Paşa'nın yerine şef olan Saffet Bey'in orkestrayı yenileştirme çalışmalarına desteğiyle öne çıkan Zeki Bey, parlak ve başarılı bir ilerleme gösterdi. Ayrıca değişen yönetimin getirdiği yeni anlayışla saray orkestrasının sadece askerî marşlar ve fantezi parçalar çalan yapısının modern senfoniye dönüştürülmesinde başkemancı olarak önemli katkıları oldu. Saray orkestrasının birinci kemancısı olarak görevi esnasında keman dersleri verdi ve İstanbul Erkek Muallim Mektebinde müzik öğretmenliği yaptı.

Saray orkestrasının oldukça gelişmiş bir seviyede olduğunu düşünen İttihat ve Terakki Hükûmeti, orkestranın Kızıl Haç yararına Orta Avrupa şehirlerinde konser vermesi için bir turne planladı. Fakat Saffet Bey, orkestranın henüz gelişme döneminde olduğu için başarı gösteremeyeceğini ve böylesine bir turnede hiç olmazsa Beyoğlu'ndaki yabancı müzisyenlerin de orkestraya dâhil edilmesini istedi. Orkestra komutanı ise hükûmetin düşüncesine sahipti. Bu iki farklı görüş nedeniyle ortaya çıkan anlaşmazlık, Saffet Bey'in istifasıyla sonuçlandı. Bunun üzerine orkestranın şefliğine rütbe sırasına göre Zati (Arca) Bey atandı ve Zeki Bey de yardımcısı oldu. Bu görevle Zeki Bey, orkestrada daha etkin hâle geldi ve orkestranın müstakil şefi olarak kabul edildi. Nitekim Zeki Bey, 1917 yılı sonlarında orkestrayı ilk Avrupa turnesine hazırladı ve orkestrada şef olarak Viyana, Berlin, Dresden, Münih, Peşte ve Sofya'da başarılı konserler verdi. Saray orkestrasının Avrupa'ya tanıtılması bakımından önemli olan bu turne dönüşünde, bandonun orkestrada çalan nefesli sazlarını orkestraya bağladı. Ayrıca turne sonrası halka her hafta bir senfonik konser vermeye başlandı ve böylece orkestra ilk kez halk önüne çıkarılmış oldu. Zeki Bey, mütareke yıllarında yarbaylığa terfi etti.

1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasından sonra Hilafet Makamı'na bağlanan Muzika-i Hümayun, 3 Mart 1924'te hilafetin kaldırılmasına kadar "Makam-ı Hilafet Muzikası" olarak varlığını sürdürdü. Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa, Zeki Bey'i Ankara'ya çağırarak kendisinden bir orkestra kurulmasını istedi. Bunun üzerine harekete geçen Zeki Bey, İstanbul'da hızlı bir çalışmayla küçük bir orkestra kurdu. Ankara'da orkestrayı dinleyen Mustafa Kemal Paşa, Zeki Bey'den halkın müzik ihtiyacını karşılamak için saray orkestrasının başkente getirilmesini istedi. Talimat üzerine gerekli çalışmalar yapıldı ve seksen beş kişiden oluşan orkestra Ankara'ya getirildi. Bu orkestra Mart ve Nisan aylarında Ankara'da iki konser verdikten sonra 27 Nisan 1924'te **Riyaset-i Cumhuriyet Musiki Heyetine** dönüştürüldü.

Bando ve orkestradan oluşan heyetin orkestra şefi Zeki Bey'di. Aynı yılın Eylül ayında okullara müzik öğretmeni yetiştirmek amacıyla Musiki Muallim Mektebi kuruldu ve müdürlüğüne de Zeki Bey atandı. 1926'da orkestrasıyla İtalya, İspanya, İngiltere, Almanya, İsveç, Rusya gibi Avrupa devletlerinin sahil şeridindeki büyük kentlerinde başarılı konserler verdi. 1932'de askerî yapıdaki orkestrayı sivilleştirme için bandonun Millî Savunma, orkestranın ise Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmasına öncülük etti. Kendisi de aynı yıl askerlikten ayrıldı ve sivil olarak orkestra çalışmalarını sürdürdü. Bütün bunlara bakıldığında orkestranın dağılmadan Ankara'da kurulması ve işlevsel hâle gelmesinde Zeki Bey'in öncü bir rol üstlendiği söylenebilir.

Zeki Bey'in bestesinin **İstiklal Marşı**'nın resmî bestesi hâline gelmesi ise uzun bir süreç sonunda 1930'da gerçekleşti. Bu süreç İstiklal Marşı'nın 12 Mart 1921'de kabulünden bir gün sonra marşın bestelenmesi için bir yarışma düzenlenmesiyle başladı. İlerleyen günlerde yarışmaya birçok besteci müracaat etti. Fakat Millî Mücadele'de yaşanan askerî ve siyasi zorluklar nedeniyle resmî bestenin seçilmesiyle ilgili 1922 ortalarına kadar herhangi bir adım atılmadı. Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasından sonra Millî Marş'ın bestelenmesine yönelik resmî girişimler başladı. Bu kapsamda Maarif Vekâleti, 12 Şubat 1923'te İstanbul Maarif Müdürlüğünden bir komisyon aracılığıyla uygun bestenin seçilmesini istedi. Komisyon, 12 Temmuz 1923'te aldığı kararla Ali Rifat (Çağatay) Bey'in bestesini seçti ve itirazlar olsa da 1930 yılına kadar bu beste çalındı.

Osman Zeki Bey, hem kulaklarının eskisi kadar iyi işitmemesi hem de kol ağrıları nedeniyle keman çalamamaktan şikayet etmeye ve artık yaşının ilerlediğini düşünmeye başladı. Ayrıca Türkiye'de musiki öncüsü olarak görevinin sona erdiğine inandığı için 1934 yılında emekliye ayrılarak İstanbul'a döndü ve Moda'daki evine çekildi. Kemancı olarak Zeki Bey, gerek resital olarak gerekse orkestrayla pek çok konser vermişti. Öğretmen olarak öğrencilerinden hiçbiri virtüöz olamasa da eğitimci ve yönetici olarak çok sayıda gencin müzik eğitimine doğrudan katkı sağladı. İstiklâl Marşı'nın nasıl çalınması gerektiği hususundaki isteği ise bir zamanlar olduğu gibi matem havasını andıran yavaş tempoyla değil, hızlı ve enerjik çalınmasıydı.

Meslek hayatı başarılarla dolu olan ve çok sesli Türk sanat müziğinin Türkiye'deki öncülerinden kabul edilen Osman Zeki Üngör, 28 Şubat 1958'de İstanbul'da vefat etti. Cenaze töreninde, Mehmet Akif'ten sonra, özel izinle İstiklal Marşı çalınan ikinci isim oldu. Osman Zeki Üngör'ün İstiklal Marşı'ndan başka besteleri de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: Mustafa Kemal Marşı, Harf Marşı (Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle), Ankara Marşı, Gençlik Spor Marşı, Asakir-i Şahane Marşı, Hamidiye Marşı, İlim Marşı, Musiki Muallim Marşı, Çocuk Marşı, Töre Marşı, Türk Marşı ve çocuk şarkıları.

Erol YÜKSEL

KAYNAKÇA

Akis, Haftalık Aktüalite Mecmuası, C XII, S 200.

ALTINBAŞ, Nihan, **Millî Mücadele'de Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı**, TBMM Basımevi, Ankara 2016.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet, **Nükte, Yergi ve Fıkralarıyla Atatürk**, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 2000.

GAZİMİHAL, Mahmut R., **Türk Askerî Muzikaları Tarihi**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2019.

KAYGISIZ, Mehmet, **Türklerde Müzik**, Kategori Yayıncılık, İstanbul 2018.

ÖZCAN, Nuri, “İstiklâl Marşı”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 23. Cilt, İstanbul 2001, s.356-358.

ÖZTUNA, Yılmaz, **Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi**, II. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

SAY, Ahmet, **Müzik Ansiklopedisi**, 4. Cilt, Ankara 1985.

YÖRE, Seyit, “Osmanlı ve Türkiye Müzik Kültüründe Bir Üsküdarlı: Osman Zeki Üngör”, **Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII, 21-23 Kasım 2014, Bildiriler**, Ed. Coşkun Yılmaz, Cengiz Tomar, Uğur Demir, Cilt 2, Dörtbudak Yayınları, İstanbul 2015, s.203-215.

17/05/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/osman-zeki-ungor-1880-1958/?pdf=3420> adresinden erişilmiştir